

Pieczka nad małoletnim dzieckiem oraz obowiązki alimentacyjne wobec niego w wyroku c. Caberletti z 4 kwietnia 2017 roku

Custody of a minor child and maintenance obligations towards him in the judgment c. Caberletti of April 4, 2017

ks. dr Rafał Kamiński

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

ORCID 0000-0002-7822-3402

e-mail: rafal.kaminski@uksw.edu.pl

Streszczenie: W artykule dokonano analizy jednego aspektu orzeczenia Roty Rzymskiej, a mianowicie powierzenia pieczy nad małoletnim dzieckiem i obowiązku alimentacyjnego wobec niego. Nie jest to sytuacja częsta gdy sąd kościelny wypowiada się na temat związany z zabezpieczeniem praw związanych z utrzymaniem potomstwa. Przedmiotowe małżeństwo, którego dotyczy wyrok zostało zawarte w Libanie, gdzie małżeństwa są możliwe tylko w formie wyznaniowej, stąd też w sprawach stanu osób i rodziny (*Statut Personnel*) obowiązuje prawo związku wyznaniowego, do którego należą strony. Z tego powodu to sąd kościelny (w pierwszej instancji) zawarł w swoim wyroku postanowienia dotyczące pieczy nad małoletnim i zasądził alimenty na jego rzecz od ojca. W analizowanym wyroku rotalnym szczególnie interesujące było nie tyle samo rozstrzygnięcie, ile uzasadnienie prawne, na podstawie którego sąd do niego doszedł.

Słowa kluczowe: wyrok, Rota Rzymska, piecza, alimenty, *bonum prolis*, *Status Personnel*

Abstract: In the article the analysis of one aspect of the judgment of the Roman Rota was performed, namely the entrustment of custody of a minor child and maintenance obligations towards him. This is not a common situation when a church court comments on a topic related to securing the rights of offspring. The marriage in question concluded in Lebanon, where marriages are concluded only in a religious form, therefore, in matters of personal and family status (*Statut Personnel*), the law of the religious association to which the parties belong applies. For this reason, the church court (in the first instance) included in its judgment provisions regarding custody of the minor and ordered the father to pay him alimony. In the analyzed rotal judgment, what was particularly interesting, was not the decision itself, but the legal justification based on which the court reached it.

Keywords: judgment, Roman Rota, custody, alimony, *bonum prolis*, *Status Personnel*

Treść: Wstęp. 1. Prawo kościelne i prawo państwowe w odniesieniu do skutków małżeństwa związanych ze zrodzeniem i wychowaniem potomstwa. 2. Kontekst kulturowo-prawny zawarcia małżeństwa. 3. Uzasadnienie prawne wyroku rotalnego. Zakończenie

Wstęp

Przedmiotem analizy komentowanego wyroku nie jest rozstrzygnięcie sądu kościelnego dotyczące ważności małżeństwa, co zresztą jest głównym motywem wyroku wydanego przez Trybunał Roty Rzymskiej¹. Uwaga została poświęcona tylko jednemu aspektowi orzeczenia, a mianowicie odniesieniu się sędziów do obowiązków, jakie spoczywają na małżonkach, którzy jednocześnie są rodzicami małoletniego potomstwa. Analizie poddano jedynie uzasadnienie prawne wyroku, które stało się podstawą do aplikacji rozwiązań przyjętych zarówno w prawie powszechnym, jak i rozwiązań stosowanych w państwie, w którym zawarto związek.

1. Prawo kościelne i prawo państwowe w odniesieniu do skutków małżeństwa związanych ze zrodzeniem i wychowaniem potomstwa

Przystępując do rozważenia kwestii wpływu orzeczeń sądów kościelnych na wychowanie potomstwa, należy zauważyć, iż nieczęsto się zdarza, że w wyroku trybunału kościelnego rozstrzyga się sprawy dotyczące pieczy nad małoletnimi dziećmi, a zwłaszcza zasądza się na ich rzecz alimenty. Jest to bowiem domena prawa świeckiego i kwestie te należą do jurysdykcji sądów cywilnych i rodzinnych, orzekających w sprawach małżeńskich. Sądy kościelne nie posiadają narzędzi do skutecznej egzekucji takich postanowień, a ich orzeczenia w większości państw nie wywierają skutków na forum cywilnym. Jest to podyktowane zasadą autonomii sądownictwa kościelnego

¹ *Inter-Eparchialis Maronitarum*, Dec. c. CABERLETTI z dnia 4 kwietnia 2017 r. (nieopublik.)

i państwowego, wyrażoną wprost chociażby w Konkordacie między Rzeczpospolitą Polską a Stolicą Apostolską².

Kościelny prawodawca odsyła do ustawodawstwa państwowego, ilekroć nie jest ono przeciwne prawu Bożemu i gwarantuje ochronę praw powierzonych mu wiernych, będących jednocześnie obywatelami danego państwa. W takim przypadku, ustawy państwowe należy stosować w prawie kanonicznym z tymi samymi skutkami, jakie wywołują w prawie państwowym, o ile nie są one sprzeczne z prawem Bożym i prawo kanoniczne nie zastrzega inaczej (por. kan. 22 KPK/83). Tomasz Gałkowski przekonuje, że funkcją prawa Bożego jest pełnienie roli ochronnej dla kanonistycznego porządku i kościelnej wspólnoty w sytuacjach, w których prawo kościelne pozwala na stosowanie ustaw państwowych³.

Ustawodawca kościelny przypomina, że małżeństwo katolików, chociażby tylko jedna strona była katolicka, podlega nie tylko prawu Bożemu, lecz także kanonicznemu, z zachowaniem kompetencji władzy świeckiej w odniesieniu do czysto cywilnych skutków tegoż małżeństwa (por. kan. 1059 KPK/83). Jednym ze wspomnianych skutków małżeństwa i to znanym obu porządkom prawnym – kościelnemu i świeckiemu, jest zrodzenie i wychowanie potomstwa. W kanonistyce określane bywa ono, zaczerpniętym z terminologii św. Augustyna *bonum prolis*, który rozumiał je jako przyjęcie z miłością potomstwa, chętnie jego wykarmienie i religijne wychowanie⁴.

Jak przekonuje Lucjan Świto, szerokie rozumienie *bonum prolis* zawiera w sobie prawa-obowiązki, przypisywane przez orzecznictwo rotalne temu terminowi. Wśród nich znajdują się: prawo do płodnego

² Art. 10, ust. 3-4: „Orzekanie o ważności małżeństwa kanonicznego, a także w innych sprawach małżeńskich przewidzianych w prawie kanonicznym, należy do wyłącznej kompetencji władzy kościelnej. Orzekanie w zakresie skutków określonych w prawie polskim należy do wyłącznej kompetencji sądów państwowych”. Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, Dz. U. z 1998 nr 51 poz. 518.

³ T. GAŁKOWSKI, *Prawo Boże w kanonistyce*, Warszawa 2023, s. 72.

⁴ „Amanter suscipiatur, benigne nutriatur, religiose educetur”. AUGUSTIANUS, *De Gen. ad litteram*, IX, 7, 12, w: PL, t. 34, s. 397.

aktu małżeńskiego (*ius ad coniugalem actum*), w którym aspekt jednoczący jest nierozzerwalnie połączony z aspektem prokreacyjnym; prawo do potomstwa (*ius ad prolem*), inaczej prawo do prokreacji (*ius ad procreationem*), czyli prawo do spłodzenia i zrodzenia potomstwa przez podjęcie pełnego aktu małżeńskiego (*copula perfecta*) oraz prawo do wychowania (*ius ad educationem*) w znaczeniu *bonum physicum prolis*, czyli prawo-obowiązek zapewnienia potomstwu minimum wychowania: zachowanie *nasciturusa* przy życiu, jego zrodzenie, troskę o utrzymanie *natusa* i umożliwienie mu wzrostu i rozwoju jako osoby ludzkiej. Zdaniem tego autora prawo do wychowania moralno-religijnego potomstwa jest elementem *bonum spirituale prolis* i nie zawiera się w treści *bonum prolis*⁵.

W celu zapewnienia prawa do utrzymania i wychowania potomstwu zrodzonemu w małżeństwie kanonicznym, w przypadku jego kryzysu, który może skutkować separacją małżonków, a nawet rozpadem wspólnoty, kościelny prawodawca w miejscach gdzie decyzja kościelna nie wywołuje skutków cywilnych lub słusznie można przewidzieć, że wyrok cywilny nie będzie sprzeczny z prawem Bożym, umożliwia zwrócenie się do władzy świeckiej, która dysponuje skutecznymi narzędziami do zabezpieczenia praw małoletniemu potomstwu (por. kan. 1692 § 2 KPK/83)⁶.

Użyte sformułowania, zdaniem T. Gałkowskiego, wskazują na możliwość przeciwstawiania się prawu Bożemu przez prawo państwowe. Dzieje się tak jednak w jednostkowych postanowieniach, ale nie w całości rozumianej jako pewien porządek prawny. Prawo Boże, na które powołuje się prawodawca kościelny, prezentuje się jako metaprawny, szeroko pojęty „ideał”, pozwalający na dokonywanie w jego

⁵ L. ŚWITO, *Istota „bonum prolis”*, Prawo Kanoniczne 45 (2002), n. 3-4, s. 104.

⁶ Kan. 1692 § 2 KPK/83: „Tam, gdzie decyzja kościelna nie wywołuje skutków cywilnych lub gdy przewiduje się, że wyrok cywilny nie będzie przeciwny prawu Bożemu, biskup diecezji pobytu małżonków, po rozważeniu szczególnych okoliczności, może udzielić zezwolenia na zwrócenie się do sądu świeckiego”.

świetle oceny poszczególnych rozwiązań normatywnych istniejących w porządkach państwowych⁷.

Należy jednakże zauważyć, że w niektórych państwach, decyzje podejmowane na bazie regulacji wyznaniowych posiadają konstytutywne znaczenie dla stanu prawnego osób, w tym w odniesieniu do małżeństwa oraz wychowania potomstwa. Dla niniejszego studium znaczenie posiada porządek prawny Libanu, gdyż właśnie tam zostało zawarte małżeństwo, którego dotyczy omawiane orzeczenie rotalne.

2. Kontekst kulturowo-prawny zawarcia małżeństwa

Dla analizowanego przypadku nie bez znaczenia pozostaje miejsce zawarcia małżeństwa, które miało wpływ na rozstrzygnięcie przyjęte przez sąd pierwszej instancji. Związek małżeński został zawarty przez kobietę – grekokatoliczkę i mężczyznę – katolika obrządku maronickiego⁸ w Libanie. Skarga została złożona do Międzyeparchialnego Trybunału Maronitów⁹.

Prawo małżeńskie i rodzinne w Libanie jest złożone i specyficzne, ponieważ opiera się na systemie wyznaniowym. Nie można zawrzeć

⁷ T. GAŁKOWSKI, *Prawo Boże...*, s. 75. Przywołany przez tego autora Paolo Gherri sugeruje, by zarówno w przywołanym wcześniej kan. 22 KPK/83, jak i w kan. 1692 KPK/83 posługiwać się zamiast ogólnym terminem „prawo Boże”, takimi określeniami jak: „podstawy porządku kanonicznego”, „zasady prawa kanonicznego”, „doktryna kanonistyczna”, „prawo konstytutywne”. P. GHERRI, *Lezioni di Teologia del Diritto Canonico*, Roma 2004, s. 219.

⁸ Kościół Maronicki jest jednym z katolickich kościołów wschodnich. Jego powstanie i nazwa związane są ze św. Maronem (+410), prowadzącym życie pustelnicze na wschód od Aleppo. Jego uczniowie i naśladowcy dali początek wspólnocie zakonnej, wokół której gromadzili się wierni świeccy. Z powodu prześladowań spowodowanych recepcją doktryny Soboru Chalcedońskiego, maronici przenieśli się w górzyste tereny Libanu. Kościół Maronicki szczyli się zachowaniem nieprzerwanej jedności z Biskupem Rzymu, która została uroczyście potwierdzona w 1182 r. Liczy ok. 3 miliony wiernych, zamieszkujących głównie na Bliskim Wschodzie, w Argentynie, Brazylii, Meksyku, Kanadzie i Australii. Jego zwierzchnikiem jest Patriarcha Antiochii maronitów, który rezyduje w libańskim Bkerké. K. NITKIEWICZ, *Katolickie Kościoły Wschodnie. Kompendium prawa*, Sandomierz 2014, s. 103.

⁹ *Inter-Eparchialis Maronitarum...*, n. 1.

małżeństwa cywilnego, stąd każdy obywatel jest zobowiązany zawrzeć związek zgodnie z prawem związku wyznaniowego, do którego należy. Obowiązuje podział, w którym każda grupa wyznaniowa ma swoje własne przepisy regulujące kwestie małżeństwa, rozvodu, dziedziczenia i opieki nad dziećmi. Oznacza to, że kwestie związane z życiem rodzinnym są rozpatrywane przez sądy wyznaniowe, a nie przez wspólne prawo cywilne. Nie ma zresztą ogólnokrajowego, cywilnego prawa małżeńskiego i rodzinnego, które regulowałoby sprawy małżeństw, rozwodów czy opieki nad dziećmi bez względu na wyznanie. Próby wprowadzenia cywilnych małżeństw napotykają sprzeciw ze strony przywódców religijnych, którzy obawiają się osłabienia wpływów religijnych na życie społeczne. A zatem to właśnie sądy kościelne, składające się z różnych wydziałów, rozstrzygają sprawy dotyczące statusu osobistego jednostek z ich społeczności. Każda wspólnota wyznaniowa posiada własne przepisy dotyczące małżeństwa, które różnią się w zakresie zasad zawarcia związku małżeńskiego, wymaganych procedur oraz ograniczeń. Chrześcijańskie sądy kościelne mają również własne przepisy w kwestii opieki, przy czym zasady te są bardziej elastyczne od regulacji innych grup wyznaniowych i uwzględniają najlepszy interes dziecka. Alimenty są zazwyczaj przyznawane w zależności od zdolności finansowych i odpowiedzialności za utrzymanie dzieci, zgodnie z zasadami wyznania. Wszelkie sprawy dotyczące małżeństwa są rozpatrywane w oparciu o Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich i przepisy partykularne¹⁰.

W przedmiotowej sprawie Międzyeparchialny Trybunał Maronitów, jako sąd pierwszej instancji, po trwającym dwa lata procesie, wydał wyrok nie orzekając nieważności małżeństwa z tytułu błędu co do istotnego przymiotu osoby (kan. 1097 § 2 KPK/83) po stronie mężczyzny oraz jego poważnego braku rozeznania oceniającego (kan. 1095 n. 2 KPK/83). Orzekł jednak nieważność z pozostałych, wniesionych przez kobietę tytułów, a mianowicie: niezdolności obu

¹⁰ *System prawny Libanu*, https://mattarlaw-com.translate.google.com/lawyers-articles/lebanonlegal/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=pl&_x_tr_hl=pl&_x_tr_pto=rq [dostęp 29.10.2024].

stron do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej (kan. 1095 n. 3 KPK/83). W orzeczeniu sędziowie wypowiedzieli się również na temat powierzenia pieczy nad małoletnim dzieckiem jego matce oraz postanowili o obowiązkach alimentacyjnych mężczyzny, co stanowi przedmiot naszego zainteresowania¹¹.

Mężczyźnie, występującemu w sprawie w charakterze pozwanego, zasądzono stałe alimenty na rzecz małoletniego syna Marca, w wysokości pięciuset tysięcy funtów libańskich, które miały być płacone „do rąk” matki dziecka. Jak wskazał trybunał, środki miały zostać przeznaczone na zapewnienie dziecku ubezpieczenia medycznego oraz opieki ambulatoryjnej i szpitalnej pierwszej klasy oraz opłacenia czesnego w szkole, wyżywienia oraz kosztów transportu. Świadczenia nie obejmowały obowiązku zapewnienia zakwaterowania¹².

W wyniku apelacji złożonej przez powódkę do Roty Rzymskiej, trybunał apostołski przyjął sprawę do rozpatrzenia w trybie zwykłym i orzekł nieważność małżeństwa z tytułu niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich z przyczyn natury psychicznej po stronie mężczyzny. W interesującej nas kwestii sędziowie uznali, że skoro w trakcie trwania procesu dzieci obu stron osiągnęły pełnoletność, nie potrzebują zabezpieczenia opieki rodzicielskiej w sposób instytucjonalny. Turnus uznał, że z tego powodu nie istnieje konieczność poruszania w orzeczeniu kwestii powierzenia pieczy rodzicielskiej. Ponadto sąd stwierdził, że z akt sprawy nie wynika jaki jest stan ich potrzeb materialnych oraz jaka byłaby konieczność ich finansowania, stąd też uznano, że mężczyzna nie jest dłużej zobowiązany do zadośćuczynienia obowiązkowi alimentacyjnemu wobec potomstwa¹³.

¹¹ *Inter-Eparchialis Maronitarum...*, n. 1.

¹² „De contraindre l'époux à payer à son fils mineur Marc une pension alimentaire mensuelle et permanente de cinq cent mille livres libanaise (5000.000 L.L.) qui sera remise à la mère, à assurer à son fils mineur une assurance médicale et les soins ambulatoires et hospitaliers en première classe, et à payer les scolarités, la fourniture, les frais de transport, sans le contraindre à lui assurer un logement” (Sent. primi gradus, Summ. I, 252-253). *Tamże*.

¹³ *Tamże*, n. 18-19.

Niezależnie od wspomnianego wyżej rozstrzygnięcia kwestii opieki nad dziećmi oraz zaspokajania ich potrzeb materialnych, ponens rotalny poświęcił obu tym kwestiom odpowiednie miejsce w części *in iure*. To właśnie omówienie tych wątków, dla niniejszego studium, posiada szczególne znaczenie.

3. Uzasadnienie prawne wyroku rotalnego

Przystępując do umotywowania normatywnego w odniesieniu do prawa-obowiązku rodziców związanego z wychowaniem swoich dzieci, sędzia ponens powołuje się na normę kan. 783 § 1 n. 1 CCEO, jako że w przypadku małżeństwa zawieranego w Kościele Maronickim przez dwie osoby należące do katolickich wspólnot wschodnich, miał zastosowanie Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich. Sędzia Caberletti przypomina, że obowiązki wychowawcze rodziców są ich własnym zobowiązaniem, których nie można się zrzec. Jako pochodzące z prawa naturalnego są one jednymi z pierwszych (*ius primum*) oraz są niezbywalne. Przywołana norma kodeksowa, zdaniem ponensa, odwołuje się do prawa naturalnego a prawodawca formułując ten zapis jedynie je deklaruje, mówiąc o „pierwszorzędnym prawie i obowiązku rodziców do troski o rozwój fizyczny swoich dzieci”, wychowaniu religijnym, moralnym, społecznym i kulturalnym (por. kan. 783 § 1 n. 1 CCEO)¹⁴. Na kwestie te Kościół zwrócił również uwagę w soborowych dokumentach, podkreślając powinność wychowania dzieci jako „właściwe zadanie małżonków” (por. KDK, n. 50), które powinno dokonywać się „na łonie rodziny” (por. *Tamże*, n. 52)¹⁵.

¹⁴ W łacińskim Kodeksie prawa kanonicznego normie tej odpowiada kan. 1136, w którym ustawodawca przypomina, że: „Na rodzicach spoczywa najpoważniejszy obowiązek i przysługujące im w pierwszej kolejności prawo troszczenia się, stosownie do swoich możliwości, o wychowanie potomstwa zarówno fizyczne, społeczne i kulturalne, jak i moralne oraz religijne”.

¹⁵ Prawa i obowiązki w zakresie wychowania rodzicielskiego Sobór Watykański II podjął również w Deklaracjach: *Dignitatis humanae* oraz *Gravissimus educatiinis*. Por. SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Declaratio de

Komentując odwołanie się do prawa naturalnego, występujące w kanonach kodeksowych, T. Gałkowski uzasadnia to liczeniem się przez prawodawcę kościelnego z antropologicznymi założeniami pozwalającymi na zrozumienie nadprzyrodzonego powołania człowieka, które dokonuje się w przestrzeni „naturalnej” rzeczywistości ziemskiej. Prawo naturalne wchodzi zatem w zakres zainteresowania Kościoła i jego prawa na tyle, na ile wskazuje ono nierozzerwalny związek z Objawieniem¹⁶.

Prawodawca kościelny umieścił zapis – do którego odwołuje się sędzia ponens – o szeroko pojętych obowiązkach wychowawczych (wychowanie fizyczne, religijne, moralne, społeczne i kulturalne), które rodzice winni realizować na miarę swoich możliwości, w artykule dotyczącym pasterskiej troski i czynności poprzedzających zawarcie małżeństwa. To właśnie wtedy małżonkowie mają zostać pouczeni o znaczeniu małżeństwa i rodzicielstwa i w miarę możliwości przygotowani do podjęcia tych zadań. Mario Francesco Pompedda zwraca uwagę na trudności jakie rodzą się w tej materii w zetknięciu ze współczesną mentalnością. Kanonista ten, nawiązując do wspomnianej już wyżej Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym, zauważa że spełnianie zadań rodzicielskich napotyka na coraz większe trudności na co wpływ mają zmiany umysłowości i struktur, które powodują często zakwestionowanie wartości otrzymanych dóbr¹⁷. W pewnym sensie można zgodzić się w tym miejscu z twierdzeniem, że zmiany te mają charakter przemian antropologicznych.

libertate religiosa *Dignitatis humanae*, 7.12.1965, AAS 58 (1966), s. 929-946, n. 5; tekst polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, Deklaracja o wolności religijnej *Dignitatis humanae*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekry, deklaracje. Tekst łacińsko-polski*, Poznań 2008, s. 639-661, n. 5; SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, *Declaratio de educatione Christiana Gravissimum educationis*, 28.10.1965, AAS 58 (1966), s. 728-739, n. 3. Tekst polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekry, deklaracje. Tekst łacińsko-polski*, Poznań 2008, s. 489-509, n. 3.

¹⁶ T. GAŁKOWSKI, *Prawo Boże...*, s. 22; R. SOBAŃSKI, *Nauki podstawowe prawa kanonicznego*, t. 2: *Teologia prawa kościelnego*, Warszawa 2001, s. 57-58.

¹⁷ M.F. POMPEDDA, *Commento al. can. 783*, w: P.V. PINTO (red.), *Commento al Codice dei Canonici delle Chiese Orientali*, Città del Vaticano, s. 658.

W dalszej części uzasadnienia prawnego autor wyroku sięgnął do nauczania papieskiego, a mianowicie do adhortacji posynodalnej papieża Franciszka *Amoris laetitia*, w której Biskup Rzymu, w części poświęconej potrzebie umocnienia wychowania dzieci we współczesnym świecie przypomina, że rodzice zawsze wpływają na rozwój moralny swoich dzieci, tak od pozytywnej, jak i negatywnej strony. Papież zwraca uwagę na konieczność zaakceptowania tej nieuniknionej odpowiedzialności i świadomego jej wypełniania. Także w tym miejscu możemy spotkać się z diagnozą, zgodnie z którą ważna rola wychowawcza rodziny stała się we współczesnych czasach bardzo skomplikowana. Uwzględniając nowy kontekst rodzina, zdaniem Franciszka, nie może zrezygnować z bycia miejscem wsparcia, towarzyszenia i prowadzenia, chociaż musi na nowo odkrywać swoje metody i znajdować nowe środki realizacji tych funkcji¹⁸.

Ponieważ przedmiotowe małżeństwo było zawierane w specyficznym kontekście prawnym, o którym wzmiankowano wyżej, koniecznym okazało się sięgnięcie w uzasadnieniu prawnym, do regulacji właściwych dla Libanu. Ponens Caberletti cytuje dokument nazwany *Statut Personnel*, który stanowi zbiór przepisów regulujących kwestie statusu osobistego obywatela. Obejmuje on zagadnienia z zakresu prawa rodzinnego takie jak małżeństwo, rozwód, dziedziczenie i opieka nad dziećmi, stosowane przez wspólnoty katolickie. W Libanie i kilku innych krajach na Bliskim Wschodzie, przepisy dotyczące statusu osobistego różnią się bowiem w zależności od przynależności religijnej. Status osobisty jest uregulowany w różny sposób w osiemnastu uznanych przez państwo związkach religijnych. Wspólnoty te stosują własne zasady dotyczące praw osobistych. System ten umożliwia każdej społeczności zarządzanie swoim wewnętrznym prawem rodzinnym, ale może również prowadzić do komplikacji, gdy osoby

¹⁸ FRANCISZEK, Adhortacja posynodalna *Amoris laetitia*, 16.03.2016, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20160319_amoris-laetitia.html [dostęp 30.10.2024], n. 259-260.

z różnych społeczności wchodzą w interakcje prawne, zwłaszcza w przypadku małżeństw mieszanych lub spraw spadkowych¹⁹.

Ponens rotalny, przywołując poszczególne artykuły wspomnianego wyżej unormowania, wskazuje że władza rodzicielska obejmuje wszelkie prawa i obowiązki ojca i matki w stosunku do dzieci, tak prawowitych, jak i przysposobionych, dotyczących ich samych oraz przeznaczonego im majątku, aż do osiągnięcia przez nie pełnoletności²⁰.

Również w normach obowiązujących libańskich katolików, które zawiera *Statut Personnel*, do głównych zobowiązań rodzicielskich zalicza się: obowiązek zapewnienia dzieciom wychowania religijnego, moralnego, fizycznego i społecznego, odpowiedniego do ich stanu²¹. Jest to zatem norma, która zbieżna jest z prawem powszechnym, zawartym w obu Kodeksach prawa kanonicznego.

W dalszych motywach prawnych „audytor wskazuje, że zgodnie z libańskim prawem wspólnoty katolickiej, inne prawa i obowiązki związane z władzą rodzicielską, nie wymienione wcześniej, co do zasady przysługują ojcu. Jeżeli jednak zostanie on pozbawiony praw rodzicielskich zobowiązania i uprawnienia te przechodzą na matkę, jeśli jest ona w stanie unieść ich ciężar, a sąd przekona się o tej

¹⁹ F. TOBICH, *Le statuts personnels dans le Pays Arabes: de l'éclatement à l'harmonisation*, Aix-en-Provence 2008, s. 161-183.

²⁰ „La puissance paternelle comprend l'ensemble des droits et obligations des père et mère à l'égard de leurs enfants légitimes et adoptifs relativement à leur personne et à leurs biens, jusqu'à leur majorité (*Statut Personnel*, art. 119, in: *Documents Huvelin*, p. 392)”. *Inter-Eparchialis Maronitarum...*, n. 11. Źródłem, z którego cytowany jest *Statut Personnel* jest zbiór zatytułowany „Dokumenty Huvelina”. Jest to zbiór dokumentów związanych z Paulem-Louisem Huvelinem, francuskim historykiem prawa i znawcą prawa rzymskiego. Badacz ten wywarł wpływ na badania wczesnych systemów prawnych, zwłaszcza na ich skrzyżowaniach z socjologią i przyczynił się do powstania Wydziału Prawa na Uniwersytecie Świętego Józefa w Bejrucie w 1913 roku. *Paul-Louis Huvelin*, https://en.m.wikipedia.org/wiki/Paul-Louis_Huvelin [dostęp 30.10.2024].

²¹ „Les principaux droits et obligations de la puissance paternelle sont: [...] 4. L'obligation de donner aux enfants une éducation religieuse, morale, physique et sociale conformes à leur condition» (*Statut Personnel*, in: *Documents Huvelin*, p. 392)”. *Inter-Eparchialis Maronitarum...*, n. 11.

zdolności i wyda w tym celu decyzję o przeniesieniu na nią władzy rodzicielskiej”²².

Nie jest to jednak, jak zaznacza autor orzeczenia, sytuacja właściwa. Celem bowiem opieki nad małoletnimi dziećmi jest ich harmonijne wychowanie przez oboje rodziców, tak aby żadne z nich nie zostało pozbawione władzy nad dziećmi. Okolicznością usprawiedliwiającą takie działanie jest niewydolność wychowawcza rodzica, spowodowana na przykład chorobą psychiczną czy też nieobyčajnym postępowaniem²³.

Jak zostało przypomniane na zakończenie tej części uzasadnienia prawnego, tym co powinno decydować w sprawach dotyczących władzy rodzicielskiej, jest dobro dziecka. Zadaniem sądu jest podjęcie wszelkich środków, które uzna za leżące w interesie dziecka²⁴.

Osobny fragment w motywach prawnych orzeczenia, sędzia Ca-berletti poświęcił obowiązkowi alimentacyjnemu, który spoczywa na ojcu. Uzasadnienie to zostało i tym razem oparte o libański *Statut Personnel*. Zgodnie z libańskim prawem, ojciec jest zobowiązany do świadczeń alimentacyjnych na rzecz swojego małoletniego i żyjącego w ubóstwie dziecka, bez względu na jego płeć. Obowiązek ten ustaje z chwilą, gdy córka wyjdzie za mąż, a syn będzie zdolny, by zarabiać na swoje utrzymanie²⁵. Jest to zatem zobowiązanie, które bazuje na ogólnie przyjętych zasadach. Czasem, który wyznacza zwolnienie z obowiązku świadczenia na rzecz dzieci ze strony rodziców nie jest, jak się niekiedy błędnie uważa, osiągnięcie przez nie pełnoletności.

²² „[...] les autres droits et obligations relatifs à la puissance paternelle appartiennent, en principe, au père. Toutefois, lorsque le père en est déchu, ces droits et obligations passent à la mère lorsqu'elle est apte à en supporter la charge, et que le tribunal s'est assuré de cette aptitude, et a rendu, à cet effet, une décision de transfert de la puissance paternelle (*Statut Personnel*, art. 123, in: *Documents Huvelin*, p. 394)”. *Tamże*.

²³ *Tamże*.

²⁴ *Tamże*.

²⁵ „Le père doit une pension de toute nature à son enfant, mineur et pauvre, qu'il soit de l'un ou l'autre sexe. Cette obligation cesse lorsque la fille se marie ou le garçon peut gagner sa vie (*Statut Personnel*, art. 167a, in: *Documents Huvelin*, p. 412)”. *Tamże*, n. 12.

Niekiedy uzasadnieniem dla wypłacania dalszych świadczeń jest kontynuowanie edukacji. Obowiązek ten nie jest ograniczony zatem żadnym sztywnym terminem i nie jest również związany ze stopniem wykształcenia. Nie można wymagać, by po ukończeniu osiemnastego roku życia dziecko pracowało osiągając dochody wystarczające na swoje utrzymanie.

Potwierdza to również kolejny artykuł z libańskiego *Status Personnel*, który przywołał w prawnym uzasadnieniu redaktor orzeczenia rotalnego. W jego świetle, ojciec jest zobowiązany płacić alimenty także swojemu dorosłemu synowi, który żyje w ubóstwie i jest niezdolny do pracy zarobkowej. W przypadku dorosłej córki, obowiązek ten istnieje, gdy jest ona osobą ubogą i należy go spełniać zarówno gdy jest ona kobietą samotną, jak również wtedy gdy żyje w związku małżeńskim z osobą niezdolną do jej utrzymania²⁶.

Zakończenie

W przedmiotowej sprawie niezwykle istotny okazał się kontekst kulturowo-prawny, w którym zostało zawarte małżeństwo. Dwoje katolików należących do kościołów *sui iuris* – kobieta do greckokatolickiego, a mężczyzna do maronickiego, zawarło małżeństwo w Libanie.

System prawny tego państwa, w odniesieniu do małżeństwa i spraw rodzinnych, bazuje na regulacjach przyjętych przez związki wyznaniowe. W sprawach małżeńskich orzekają sądy kościelne, ponieważ związek na terenie Libanu można zawrzeć jedynie w formie wyznaniowej. Orzeczenia sądów związków wyznaniowych są zatem skuteczne na kanwie cywilnej. Nie istnieje zresztą wspólne prawo cywilne w zakresie prawa małżeńskiego i rodzinnego.

Z tej racji Międzyeparchialny Trybunał Maronitów, do którego wniesiono sprawę, działając jako sąd pierwszej instancji

²⁶ „Le père doit la pension à son fils majeur pauvre et incapable de gagner sa vie, et à sa fille majeure pauvre, qu'elle soit célibataire ou mariée à un malade incapable de gagner sa vie, et de subvenir à ses dépenses» (*Statut Personnel*, in: *Documents Huvelin*, p. 412 art. 168)”. *Tamże*.

wypowiedział się na temat opieki nad małoletnim dzieckiem oraz zasądził na jego rzecz alimenty ojcu. Orzekająca jako trybunał apelacyjny Rota Rzymska słusznie odstąpiła od wypowiedzi na temat sprawowania opieki nad dziećmi stron. W czasie bowiem procesu osiągnęły one pełnoletność, co spowodowało, że od strony prawnej nie istniał dłużej obowiązek instytucjonalnego zabezpieczenia potomstwu opieki rodzicielskiej. W kwestii alimentów, odstępując od ich zasądzenia, turnus kierował się jednak innymi przesłankami. To bowiem nie wiek wyznacza sztywną granicę spełniania obowiązku alimentacyjnego. Sędziowie oparli się na ustaleniach faktycznych. Uznali, że na podstawie zebranego materiału dowodowego, nie można ustalić potrzeb materialnych potomstwa oraz ewentualnej konieczności ich finansowania. Z tej racji, mając na uwadze obowiązujące w tym przypadku libańskie prawo, słusznie zwolnił mężczyznę z obowiązku alimentacyjnego wobec potomstwa.

Uzasadniając od strony prawnej swoją decyzję, trybunał apostołski sięgnął zatem zarówno do prawa powszechnego, które w tym przypadku zawarte było w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich, jak i do regulacji prawa partykularnego, które zawiera *Statut Personnel*, obowiązujący libańskich katolików.

References

Źródła

- AUGUSTIANUS, *De Gen. ad litteram*, IX, 7, 12, w: PL, t. 34, s. 397.
- Codex Canonum Ecclesiarum Orientarium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 18.10.1990, AAS 82 (1990), s. 1061-1363. Tekst łacińsko-polski: *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich*. Tłum. L. Adamowicz, M. Dyjakowska, Lublin 2002 [w tekście oznaczone skrótem: CCEO].
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983) AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317. Tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku. Stan prawny na dzień 8 sierpnia 2023 roku. Zaktualizowany przekład na język polski*, https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2015/11/Kodeks-Prawa-Kanonicznego_tlumaczenie_przyjete-przez-KEP-nastroni-e-KEP_17.08.2023-1.pdf [dostęp 25.10.2024], w tekście oznaczone skrótem: KPK/83.

- FRANCISZEK, Adhortacja posynodalna *Amoris laetitia*, 16.03.2016, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20160319_amoris-laetitia.html [dostęp 30.10.2024].
- Inter-Eparchialis Maronitarum*, Dec. c. CABERLETTI z dnia 4 kwietnia 2017 r. (nieopublik.).
- Konkordat między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, Dz. U. z 1998 nr 51 poz. 518.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Constitutio pastoralis de Ecclesia in mundo huius temporis *Gaudium et spes*, 7.12.1965, AAS 58 (1966), s. 1025-1120. Tekst polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst łacińsko-polski*, Poznań 2008, s. 824-981 [w tekście oznaczone skrótem: KDK].
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Declaratio de educatione Christiana *Gravissimum educationis*, 28.10.1965, AAS 58 (1966), s. 728-739, n. 3. Tekst polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst łacińsko-polski*, Poznań 2008, s. 489-509.
- SACROSANCTUM CONCILIUM OECUMENICUM VATICANUM II, Declaratio de libertate religiosa *Dignitatis humanae*, 7.12.1965, AAS 58 (1966), s. 929-946, n. 5. Tekst polski: SOBÓR WATYKAŃSKI II, Deklaracja o wolności religijnej *Dignitatis humanae*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje. Tekst łacińsko-polski*, Poznań 2008, s. 639-661.

Opracowania

- GAŁKOWSKI T., *Prawo Boże w kanonistyce*, Warszawa 2023.
- GHERRI P., *Lezioni di Teologia del Diritto Canonico*, Roma 2004.
- NITKIEWICZ K., *Katolickie Kościoły Wschodnie. Kompendium prawa*, Sandomierz 2014, s. 103.
- POMPEDDA M.F., *Commento al. can. 783*, w: P.V. PINTO (red.), *Commento al Codice dei Canonici delle Chiese Orientali*, Città del Vaticano, s. 657-659.
- SOBAŃSKI R., *Nauki podstawowe prawa kanonicznego*, t. 2: *Teologia prawa kościelnego*, Warszawa 2001.
- ŚWITO L., *Istota „bonum prolis”*, *Prawo Kanoniczne* 45 (2002), n. 3-4, s. 53-105.
- TOBICH F., *Le statuts personnels dans le Pays Arabes: de l'éclatement à l'harmonisation*, Aix-en-Provence 2008, s. 161-183.

Nota o autorze

ks. dr Rafał Kamiński – prezbiter Zgromadzenia Świętego Michała Archanioła, doktor nauk prawnych, adiunkt w Katedrze Kanonicznego Prawa Małżeńskiego i Rodzinnego, sędzia Sądu Metropolitalnego Warszawskiego, sekretarz kwartalnika „Ius Matrimoniale”, członek Komisji Prawnej Konsulty Przełożonych Wyższych Zgromadzeń Zakonnych Męskich w Polsce.